

מכתב גלוי לחברינו ההיסטוריונים

פרופ' אייל נוה, אוניברסיטת תל אביב ומכללת סמינר הקיבוצים

דר' גדי ראונר, אוניברסיטת תל-אביב והאוניברסיטה הפתוחה

אריה קיזל, מכללת האקדמית אורנים ואוניברסיטת חיפה

7 ביולי 2009

עליכם לקרוא ולהתרשם מטופס בחינת הבגרות קיץ 2009 לפיו נבחנו בוגרי מערכת החינוך שלנו לפני כחודש. אנו יודעים מה תגידו. שאתם לא אחראים על החינוך ההיסטורי במדינת ישראל. שאתם עוסקים במחקר ובפרשנות, בוויכוח על האמת ההיסטורית כן או לאו, על ניתוח המקורות...על בירור פרשיות וכו'.

רק חלק קטן מבוגרי מערכת החינוך מגיע אליכם לאוניברסיטאות או למכללות כדי ללמוד היסטוריה. הם משתתפים בקורסים ובסמינריונים שאתם מלמדים. רק אז אתם מגלים כמה הם לא יודעים, כמה הם חסרי הבנה כלשהי בעיניי היסטוריה, כמה הם לא יודעים לכתוב או אפילו לקרוא. אל דאגה. זה לא רק בתחום שלכם. זה קורה בעוד הרבה תחומי-דעת. מדי פעם זוכים אנו לכתבתה צבעונית בעיתון: בספרות או הכימיה, במתמטיקה או בתנ"ך...תוצאות מבחני פיז"ה הן מראה כואבת להישגי הלימודים בישראל.

אך הפעם זה נוגע לנו...לא לה שההיסטוריה חשובה להם...היסטוריה לא רק במשמעות של הקרוי "החומר", הווה אומר, התכנים, אלא במובן הרחב של המשמעויות. כי אתם יודעים שההיסטוריה לומדים בביתה ספר לא רק כדי שהתלמידים "ידעו את החומר", אלא מכיוון שישנן מטרות אחרות לשמן נכלל המקצוע בקוריקולום הלאומי...מטרות חינוכיות כגון, פיתוח החשיבה ההיסטורית – ומיומנויות חקר, אותה חשיבה ואותן מיומנויות שאתם עושים שימוש בהן באופן טבעי בעבודתכם המחקרית, או הפקת משמעויות אישיות מוסריות (מה שקרוי חינוך לערכים). לומדים היסטוריה כדי לחזק/ להתמודד/ לחשוב על הזהות הלאומית שלנו וגם לומדים היסטוריה כדי ליהנות ולהתבשם מעולמות אחרים, מהתנסויות אנושיות אחרות, כדי להכיר את עצמינו.

בחינת הבגרות בהיסטוריה אמורה להיות התחנה האחרונה למרבית בוגרי המערכת. שאלותיה אמורות לתת ביטוי למה שהחברה מצפה...אילו ידיעות, אילו מיומנויות, איזו חשיבה, אילו ערכים.

אך האכזבה היא עמוקה. לא מיומנויות ולא חשיבה, לא ערכים ולא הערכות... הבחינה מצמצמת אך ורק לרשימת שאלות שהתשובות אליהן דורשות אך ורק זיכרון. למשל: "הצג שני מאפיינים של התרבות ההלניסטית"; הסבר שלושת ההישגים של הקונגרס הציוני הראשון; ציין שלושה גורמים שהשפיעו על צמיחת ערים באירופה הנוצרית בימי הביניים" וכו'. וזאת יש להוסיף: גם כאשר שולבו מקורות היסטוריים שהיו אמורים לזכות לשאלות הבנה וניתוח, מקורות אלה משמשים כבחני הבנת הנקרא של הנבחנים.

אנו יודעים. אתם לא אחראים על החינוך ההיסטורי במדינת ישראל. אך לנוכח העוול הנוראי שמחוללת המערכת למוזה קליו, ולאור ההתעללות וההשפלה שהן מנת חלקה, אולי תקומו אתם כפרקליטיה והקימו קול זעקה... צאו אתם לרחובות לשמור ולהגן עליה ובקשו שיקום ושינוי !!

נב. - על מצבם של לימודי היסטוריה במדינת ישראל, וועדת חקירה ממלכתית לא תקום...

תגובות

שלום אריה

תודה על ששיתפת אותי במכתב שצרפת. חבל שמסמך חשוב כזה לא עבר עריכה לשונית וסגנונית וניפוי של שגיאות דפוס שיצרו צירופים לא ברורים עד לרמה של חידה.

כמו כן לא מצאתי באיגרת אף לא שאלה אחת שמייצגת את הנורמה או הדוגמה שאתם מייחלים לה. זאת ועוד, החלק של חינוך לערכים

כתוצר לוואי של הוראת ההיסטוריה אינו דבר שניתן לבחון אותו בבחינה, אלא רק בתצפית על הבוגרים באותן סיטואציות בהן מתגלה מה הם הערכים

המנחים את התנהגות הבוגר, וגם אז אין כול אפשרות לייחס את הדברים לגורם מזוהה אחד וברור. כך שגם אם יש אמת בטענה כי הוראת ההיסטוריה בביה"ס אינה מחנכת גם לערכים,

הרי לא בחינת הבגרות תוכיח זאת, גם לא אותה בחינה שאולי אתם הייתם מחברים. אם תחזרו לפרסם איגרת שתענה על מה שהיצגתי כאן ייתכן שאשמח להעביר אותה הלאה.

מכול מקום על האיכפתיות ודאי מגיעה לכם יישר כוח, אלא שכאמור חסרה הקונקרטיות.

אז שיהיה לך אריה קיץ טוב ונעים בברכה

אריה המכתב טוב וחשוב, אבל אינני בטוח שהוא מופנה לאנשים הנכונים.

הרי מי כותב את ספרי הלימוד, אם לא ההיסטוריונים המכובדים שלנו. הם, אנשי האקדמיה, הרסו את המקצוע והם יכולים לבוא בטענות רק אל עצמם.

לפני כארבע שנים כאשר בני למד לבגרות בהיסטוריה, הייתי אני המורה שלו (הוא יצא מבית הספר ללימוד בבית כבר בגיל 14). כשראיתי את ספרי הלימוד לא האמנתי למראה עיני. כתיבה פגומה ומשעממת להחריד. פשוט תת רמה והרס טוטאלי של התחום. אבל לצערי, כך גם נראים לא מעט ספרים ומאמרים של הקולגות שלנו.

אין הנחתום מעיד על עיסתו, אבל בכל זאת, בשל הנושא, תרשה לי להעיד על עיסתי. שני ספרי ההיסטוריה שפרסמתי (שניהם עבי כרס) היו רבי מכר ונקראו על ידי הציבור הרחב. ומדוע? משום שבשבילי מודל הכתיבה היו עמוס איילון, תום שגב, אניטה שפירא, אמנון רובינשטיין, ירון לונדון ולא כל מיני פרופסורים להיסטוריה שכתבתם עבשה, משעממת ומרחיקה קוראים. גם נושאי המחקר המקובלים אצלנו משעממים ומעניינים בעיקר גברים זקנים.

אני משלים בימים אלה את כתיבת ההיסטוריה של התרבות הפופולרית בישראל (קניות, מכוניות, טלפונים, דיור, טיסות וכדומה). וזה מוזר ביותר בעיני שעד היום לא נכתב כמעט דבר בתחום הזה. הרי זה תרבות חיי היום יום! ומדוע לא נכתב? כי ההיסטוריונים שלנו מתעניינים רק במלחמות ובקונפליקטים ובכל מיני תאריכים לא חשובים. וזה משעמם ומרחיק בני נוער. בכלל, פשרנות פסיכולוגית וסוציולוגית לא תופסת מקום בהיסטוריוגרפיה הישראלית.

ועוד משהו: בארכיונים יש מאות אלפי תמונות וסרטים מרתקים. האם מלמדים אצלנו היסטוריה באמצעות אמצעים ויזואליים? בוודאי שלא. ובעידן הזה, ובכלל, זה בחזקת פשע. תן לצעירים סרט טוב ותראה איך הם נמשכים להיסטוריה.

אגב, בזמנו חתמתי על חוזה עם הוצאת ידיעות אחרונות על הוצאת ספרי על התרבות הפופולרית בישראל. אבל ויתרתי על ההוצאה בדפוס לטובת העלאת החומר באתר שלנו "אנשים ישראל". מדוע? משום שהוא מאפשר הצגת אינספור חומרים ויזואליים, החשובים כל כך להמחשת ההיסטוריה. למעלה מזה, האינטרנט הוא אמצעי אדיר להחלפת מידע וקבלת פידבקים. האם ההיסטוריונים שלנו משתמשים בו? אתה בוודאי יודע את התשובה.

הסיכום: תלו קורה מבין עיניכם (וזה מופנה לכולנו). האשמה היא בראש ובראשונה של האקדמיה – שלנו!

שלך

עוז

מרוב "עצבים" שמתי לב שכתבתי "פרשנים" במקום "פרשנים" ו"תלו קורה" במקום "טלו קורה".
כנראה שגם אני נגוע במחלה של התלמידים שלנו....

בכל מקרה, אני מבקש שהמכתב שלי יישאר אישי ולא יופץ מעבר לך ולשותפך. פשוט מהטעם
שזה נכתב בשליפה והנושא כל כך חשוב, שצריך לכתוב על זה מאמר מנוסח היטב.

ויש עוד משהו צריך להוסיף והוא אינו קשור כלל ללימוד היסטוריה (זה נרמז אך לא מודגש
במכתב): אנחנו באקדמיה משקרים את עצמנו ומשקרים את הסביבה. הורדנו את רמת הדרישות
ואנחנו מנפקים תארים בסיטונות.

הפתרון יהיה להקים בתי ספר אליטיסטיים (זה לא סותר את הרגישות הסוציאליסטית) שבהם
אנשים ישלמו כסף או תגמול אחר בשביל שיקרעו להם את התחת. המודל שלנו אינו בהכרח
האמריקאים, אלא החרדים: אצלם תלמידי חכמים זו לא מילה גסה ויש ישיבות שמסננות היטב
(לא בהכרח על בסיס כלכלי). אפרופו חרדים, כל שיטת ההרצאה הפרונטלית פשטה את הרגל
והדבקות בה תורמת לדרדור המצב. צריך לפתח אלטרנטיבות (ויש כאלה).

אגב, אני יוצא עוד חודש לשבתון ב-NYU (כפרופסור אורח). מעניין אותי מה המצב שם. מהדים
שכבר קיבלתי, גם בארזים נפלה שלהבת.

עוז

גדי,

ההנחיות היו להעלות את שיעור שאלות החשיבה באופן מאוד מאוד איטי- כך ששיעור השינוי לא
יעלה על 4%-5% בשנה. זאת בשל העובדה שהכנת המורים והתלמידים נמצאת עדיין בחיתוליה.

האם לדעתך השינוי לא היה אפילו בסדר גודל כזה? האם תוכל לשלוח לי בדיוק לאילו שאלות אתה מתכוון ב"פיספוס" עליו אתה מצביע?

בברכה, ענת

שלום גדי,

קצת קשה לי לכתוב ששמחתי לקרוא מכתב כל כך מדכא, אבל ההתעוררות הזו משמחת. לפני כשנתיים-שלוש כתבתי מכתב למפמ"ר מיכאל ירון כמורה להיסטוריה בבית ספר תיכון, על המסר של בחינות הבגרות במקצוע עליו הוא מופקד: מסר של שטחיות, עליבות אינטלקטואלית ורדידות מחשבתית עד דכא, שהשלכותיו על הוראת המקצוע הרסניות. שכן בחינת הבגרות שהפכה להיות המטרה הקדושה של הלמידה משפיעה יותר מכל דבר אחר על רמת ההוראה. המורה הטוב האומלל אינו יכול ואינו רוצה להתמודד מול כל העולם: התלמיד שמגייס את הוריו במקרה הטוב, ואת עורכי דינם במקרה הרע, אם המורה "דורש" ממנו יותר מאשר דורשת בחינת הבגרות, ודרישה הרי עלולה להשפיע על "ציון המגן"; בית הספר ומנהלו שחוששים ממאזן ציונים נמוך; הרשות שמשחקת תפקיד שלילי עוד יותר באולימפיאדת הציונים, ובקיצור, כל העולם שמתאחד נגדו.

המפמ"ר זימן אותי לשיחה בעקבות המכתב, ובשיחה זו טרח לשתף אותי בבעיותיו, שעיקרן, המבחן הוא כלל-ארצי וצריך להיות מכוון לממוצע הרמות הכלל-ארצי. "לא כל התלמידים בארץ הם כמו התלמידים שלך בכפר סבא", הוא טען באזני.

אני כבר על סף ייאוש, אבל היוזמה שלך מעודדת. אם אכן יתגייסו ההיסטוריונים, אז אולי, ועם רעש תקשורתי, משהו יצליח לזוז. אני בכל אופן מעמיד עצמי לרשותך ככל אשר אתבקש. את האגרת החשובה הזו אני ממען לסגל החוג שלי במכללה.

בברכה,

ד"ר יעקב (ינקי) טפלר

ראש החוג להיסטוריה

שלום רב,

כל מה שכתוב במכתב נכון, אך לא מפתיע.

הוראת היסטוריה בבית הספר סובלת מבעיות קשות רבות. ראשית, היסטוריה הוא תחום דעת שקשה מאוד להתאימו לילדים ולבני נוער, כי תפיסת הזמן (מושג כה חיוני להיסטוריה) של אנשים צעירים היא בתהליך התהוות. שנית, להיסטוריה, יותר מכלל תחום דעת אחר, יש מטען אידיאולוגי כבד, וזה כשלעצמו דוחף את מערכת החינוך לחפש "עובדות" גולמיות, שאין עליהן מחלוקת. שלישית, בישראל באופן ספציפי ישנן למעשה שתי "היסטוריות", האחת לאומית (היסטוריה של עם ישראל, ולאחרונה גם היסטוריה של ארץ ישראל), והשנייה "כללית", שזה כל השאר. פער דומה קיים גם בארצות אחרות, אך כאן הוא חריף במיוחד, מסיבות שידועות לכולנו. הפער הזה גדול עד כדי כך שבאוניברסיטאות שלנו לומדים את ההיסטוריות הללו בחוגים נפרדים, כביכול מדובר על דיסציפלינות נבדלות. ישנן עוד בעיות מסוג זה, אך נסתפק בכך, בינתיים.

כל זה בצד התכני של לימודי היסטוריה. אך ישנו גם צד ארגוני, שבהחלט ניתן לטיפול. אחת הבעיות הקשות של לימודי היסטוריה בישראל הוא המפמ"ר המכהן זה שנים רבות, מיכאל ירון. מדובר באדם בעל עמדות שמרניות קשיחות, שאינו נאבק כלל על דמות המקצוע. לפני כשנתיים הייתי חבר בוועדת המקצוע להיסטוריה, בראשות פרופ' דליה עופר, והצעתי שם כמה הצעות רדיקאליות לשינוי פני כל תכנית הלימודים לכיתות ו-י. הוא דחה את הצעותיי אחת לאחת, וכך גם את הצעותיהם של אחרים, ולא איפשר שינוי כלשהו, למעט קיצוץ (כרגיל...) בהיקף שעות ההוראה. גם דליה עופר לא יכלה לעמוד מול טיעוניו השגריים, שנתמכו על ידי כמה מורות שהיו חברות בוועדה. הרבו לדבר שם על כך ש"לא יעלה על הדעת" שלא לכלול נושא זה או אחר, וכך מרוב "לא יעלה על הדעת" כאלה היו עשרות נושאים, כשהיה ברור לכולם שאין שום אפשרות מעשית ללמד את כולם בהיקף השעות הנתון. התוצאה של כל זה היא שלימודי היסטוריה בבית

הספר משעממים את רוב התלמידים, כוללים אינספור עובדות ואירועים ותאריכים שאינם נקשרים זה בזה, ובסופם מבחנים נוסח המבחן שצוטט במכתב שהעברת לנו.

לדעתי אם יתאחדו ההיסטוריונים במדינה וידרשו את החלפתו של ירון, ויעמידו בראש המערכת הזאת אדם אחר, נאור יותר, ואותו אדם יבחר צוות מוביל להכנת תכניות לימודים פתוחות וחדשות לחלוטין, יתחולל בהדרגה שינוי בהוראת היסטוריה ובמבחני הבגרות הנגזרים ממנה.

כמובן שאני באופן אישי מוכן להצטרף לכל יוזמה לשינוי בתחום זה.

להתראות,

דר' עמוס הופמן

שלום גדי,

הבחינה שלך מעניינת וללא ספק יצירתית, אבל בגדול היא לא נראית לי. זאת, מהטעם הפשוט, שקשה לבחון באמצעותה. יש לה טווח אינסופי של תשובות וזה בעייתי בבחינה שכל מהותה "כרטיס מעבר".

בתור תרגיל היא יפיפיה. אבל זה משהו אחר.

הגישה שלי לבחינות בגרות ממש הפוכה משלך. אני מציע מתכונת הדומה למבחן תיאוריה בנהיגה (כזו שכל נהג/ת צריך לעבור) או לפסיכומטרי. במלים אחרות, נגדיר מראש מקבץ אירועים ומושגים היסטוריים שהם בבחינת "ציוד הכרחי" (אינטלקטואלי) לכל אדם שיוצא לעצמאות.

אפשר לעשות בנק של 1000 מושגים כאלה. אגב, אני שותף למיזם של גדעון סמט שמנסה להגדיר מושגי יסוד בהשכלה כללית.

מבחן הבגרות יבחן אך ורק ידע בסיסי (לא ניתוח ולא פרשנות) והציון יהיה עובר/נכשל. כך אנחנו יודעים שלתלמיד יש לפחות יש בסיסי בהיסטוריה של העולם ושל ישראל. שים לב שמעולם, פשוט מעולם, לא הגדירו כאן מה הוא ידע בסיסי. האם "התהליך ההתייוונות – גורמיו וגילוייו בחברה היהודית" (ציטוט מתוך ספר היסטוריה ארוך לבגרות) זה מידע בסיסי? לדעתי לא.

אגב, צעירים יוצאים מבית הספר עם בורות נוראית לא רק בהיסטוריה. לדעתי עקרונות בסיסיים של בישול, ניהול חשבון בנק ואפילו תיקונים בדירה הם מידע חשוב בחיים, שלא נלמד.

כל נושא הניתוח והפרשנות (מרכיבי העומק והכישרון) צריך להשאיר לבית הספר. וכאן צריכה להיות תחרות חופשית בין בתי הספר. או אז, אפשר יהיה לקחת מבחנים כמו זה שעיצבת ולהיעזר בהם בתהליך הלימוד. כי מבחן כזה שווה גם דיון בכיתה והוא הולך לאיבוד בבגרות.

אגב, הספרים היום אולי יותר טובים מאלה שאני למדתי, אבל הם עדיין גרועים מאד ומשעממים להפליא.

ולסיום: אתה מתעלם מנקודה מהותית במכתבי הקודם: אי אפשר לנתק בין הבחינה לבין דרכי הלימוד בכיתה. כיוון שמלמדים היסטוריה חרה הבחינות גם חרה. צריך לעבור למוד אחר, שמתאים למהפכת המידע.

בברכה,

עוז

גדי שלום.

אשמח לדעת מי כתב את המכתב. שכן אני מסכימה עם כל מילה.

כדוקטורנטית להיסטוריה הבודקת עכשיו בחינות בגרות אני בושה ונכלמת. לא בגלל בורותם של ילדינו. להפתעתי, ביחידת הלימוד השנייה דווקא אחוז התלמידים המוכיחים ידע מסוים גדול לעין ערוך מאשר ביחידה הראשונה (אותה בדקתי לפני שנה). אלא דווקא מן השאלות אותם הם נשאלים. אני יודעת שצוות רציני ישב על השאלות במשך שנה שלמה, והם ראויים על כך להערכה רבה. אבל לנוכח הטעויות בהבנת שאלות הבחינה, נשאלת השאלה: כיצד בודקים את יכולת ההבנה של תלמיד ממוצע? הרי הניסוחים המפולפלים והמורכבים של השאלה, מובילים אותו לכתובה שגויה, לא משום שלא הבין את החומר אלא לא הבין את השאלה (גם כשאני מלמדת, אני משקיעה זמן רב מאוד בניתוח השאלות, כי זה המכשול הגדול ביותר העומד בפני התלמיד).

לראיה ראה שאלה מס' 11 בשאלון יחידה ב'. ניסוח השאלה מוביל את התלמידים (משני הסוגים גם היודעים וגם אלו שלא יודעים את החומר) לכתובה שוב של הטקסט, כמעט מילה במילה, (אך בלי גרשיים של ציטוט). התוצאה היא שאני נאלצת לתת ציון זהה לתלמיד היודע (שלא הבין את השאלה) ולתלמיד שאינו יודע (שרק כתב שוב את מה שכתוב ממילא), ואלו, גם אלו, מקבלים

40% מתוך שאלה של 20 נקודות (מתנה משמיים למי שאינו יודע, ועונש לתלמיד המבין את החומר).

כל שאלות הטקסט הן למעשה שאלות הבנת הנקרא, והתלמידים שאינם יודעים נוהגים לענות על כולן, וכך הם מגרדים מספיק נקודות שביחד עם ציון המגן מעבירות אותם את הבגרות. דווקא שאלות הידע שכותב המכתב ציין לשלילה, מהוות מבחינתי קרן אור, שכן הן מוכיחות למידה מסוימת, ובזכותן קל לי להבחין בין התלמיד היודע (וכאשר הוא גם מבין יש תשובה עשירה ובהירה ביותר) ובין התלמיד שאינו יודע (הכותב אוסף של גיבובים).

נראה לי שבדיקת בחינות הבגרות היא שלב התבגרות הכרחי בהכשרתו של כל היסטוריון מחקר.

אודה לך אם לא תפרסם את המכתב בשמי, או בפרטים מזהים.

אורית יעל.

גדי

תעשה לי טובה, לפני שאתה מעודד "חשיבה טיעונית" תעודד חשיבה. אתה מבקש מהתלמידים יצירתיות כאשר הם בורים ועמי ארצות, לא מכירים בכלל את המפה ההיסטורית (וזה גם כתוצאה מההמצאה המגוחכת הזאת שנקראת מיקוד).

לגבי שינון. צא ולמד איך מייצרים תלמידי חכמים בישיבות. קודם כל לומדים מה חשוב ואחר כך צריך להכניס למוח קצת מידע בסיסי. שינון זה לא דבר רע. גם את לוח הכפל למדנו לשנן וטוב שכך (חלק גדול מהילדים לא יודע לחשב לבד מספרים בגלל המחשב). דורות של גאוני יצאו מתוך העיקרון של אין תורה נקנית אלא בייסורים. אתה רוצה לבנות קומה ד' בלי שיש לך קומה א.

ועם כל הכבוד, רוב המורים היום לא מסוגלים לנתח ולפרש בעצמם. אז אתה דורש מהם שילמדו תלמידים!!? אשתי מרצה שנים רבות בפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה. אתה יכול לשאול אותה מי מגיע היום להיות מורה. אלה דאפרים בדרגה הכי נמוכה שאפשר לדמיין. אז אתה רוצה שהם ילמדו אחרים כיצד ללמוד? הם בעצמם לא מסוגלים לתפור מילה למילה ולפרש פרסומת בעיתון. עדיף שיעשו כבר עבודה טכנית של שינון.

אני מכיר את משרד החינוך היטב. הייתי חבר בשתי וועדות שלהם ואני פוגש כל הזמן מורים. ואם יש משהו שלמדתי זה לא לתת להם שום צ'נס נוסף. לא תגיע מהם שום ישועה. אל תשלה את עצמך.

אני לא רוצה "להפריט את החשיבה", אלא להפריט את החינוך (לפחות באופן חלקי ולזמן קצוב). הפרטה לא חייבת להיות על בסיס כלכלי. אבל אני רוצה לתת עצמאות לאנשים מהשטח. אנשים לא מאובנים.

לכן, אני גם בעד הפרטת ההשכלה הגבוהה. אני מייחל בכל ליבי לקריסת האוניברסיטאות, כי הן מאובנות ולא מבינות שצריך להשתנות.

ואתה טועה לגבי המבחן. זה לא מתחיל ממנו. המבחנים הרעים שלהם הם רק ראי לריקבון הכללי. מערכת החינוך נעשתה מוכוונת תארים בלבד ורוקנה עצמה מתוכן. אז אתה רוצה דווקא לחזק את מעמדו של המבחן. זו לא הדרך.

עוז

ינקי יקירי – אציג עמדה מפתיעה:

כל עוד הבחינות הן ארציות, ביום נתון וטופס נתון אחד למדינה כולה, כמעט אין למפמ"ר ברירה אלא לכוון למכנה המשותף הבסיסי.

הכותבים, למשל, אינם מציינים שלו תשווה את הבחינה של השנה בחלק א' – שזו הפעם הראשונה לתוכנית החדשה – תגלה שהיא איכותית יותר מזו של השנה שעברה, ודורשת מעט יותר חשיבה.

הבעיה היא שיטת בחינות הבגרות הארציות החד-מועדיות. אם המידע (הלא מדוקדק) שבידי נכון, הרי רק בצרפת, בנוסף לישראל, נהוגה שיטה זו.

מקווה שימשיך הדיון בינינו,

אלון